

Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports): Sb. scientific works / Ed. O. V. Tymoshenko. – K.: Publishing house of National Pedagogical Dragomanov University, 2024 – Issue 5 (178) 24. P. 176 – 181.

8. Shkola O.M. (2017). Modern fitness technologies of health and recreational orientation: a textbook / O.M. Shkola, A.V. Osipov; Municipal Institution "KhSPA" KHOR. - Kharkiv, 2017. 217 p.

9. 2008 Physical Activity Guidelines for Americans. (2008). URL: <https://health.gov/PAguidelines/pdf/paguide.pdf> (accessed August 29th 2024)

DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.9\(182\).37](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.9(182).37)

Сембрат С.
кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
доцент кафедри спортивних ігор
Університету Григорія Сковороди в Переяславі, м. Переяслав
orcid.org/0000-0002-8589-6007
Погребний В.
старший викладач
кафедри спортивних ігор
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
ORCID 0000-0001-6374-5817
Кривенко Ю.
Кандидат історичних наук, доцент кафедри спортивних ігор
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
ORCID 0000-0001-8114-6543
Курочкин В.
Доцент кафедри спортивних ігор
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
ORCID 0000-0003-0240-1126

СПОРТИВНІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНО-ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ НУШ

У статті розглянуто основні теоретичні аспекти формування морально-вольових якостей учнів основної школи в умовах Нової української школи (НУШ) засобами спортивних ігор. Із цією метою проаналізовано формування морально-вольових якостей учнів середніх класів засобами спортивних ігор в закладах загальної середньої освіти. Розкрито значення й ефективність виховання цілеспрямованості, дисциплінованості, впевненості в собі в закладах загальної середньої освіти й акцентовано на необхідності залучення учнів підліткового віку до спортивно-ігрової діяльності.

Шляхом теоретичного аналізу літературних джерел та вивчення освітньої практики в умовах НУШ визначено та схарактеризовано критерії, показники, вихованості морально-вольових якостей учнів середніх класів засобами спортивних ігор. Пізнавальний критерій (знання про виховання морально-вольових якостей; розуміння ефективності засобів спортивних ігор щодо виховання морально-вольових якостей; розуміння мети занять футболом, волейболом, баскетболом, гандболом у контексті виховання морально-вольових якостей. Мотиваційний критерій (бажання підлітків виховувати морально-вольові якості, долати труднощі у процесі занять; інтерес до спортивно-ігрової діяльності, спортивних традицій; бажання брати участь в різних командних видах спорту). Практичний критерій (здатність організувати заняття з спортивних ігор, вміння проявляти морально-вольові якості у процесі занять; участь у спортивно-ігровій діяльності й уміння досягати кінцевої мети проявляючи цілеспрямованість, дисциплінованість, впевненість в собі; здатність виконувати доручення проявляючи відповідальність за себе та спортивний колектив.

Зазначено, що розроблено методику виховання морально-вольових якостей учнів основної школи в умовах НУШ засобами спортивних ігор, що передбачає поєднання дієвого у такому контексті змісту, форм та методів, реалізацію відповідних організаційно-педагогічних умов з урахуванням уточнених критеріїв та показників досліджуваної категорії.

Ключові слова: учні основної школи, морально-вольові якості, спортивні ігри, НУШ.

Sembrat S., Pogrebnyi V., Kryvenko Yu., Kurochkin V. Sports games as a means of education of moral-voluntary qualities of primary school students in nus conditions The article examines the main theoretical aspects of the formation of moral and volitional qualities of elementary school students in the conditions of the New Ukrainian School (NUS) by means of sports games. For this purpose, the formation of moral and volitional qualities of middle school students by means of sports games in general secondary education institutions was analyzed. The importance and effectiveness of education of purposefulness, discipline, and self-confidence in institutions of general secondary education is revealed, and the need to involve adolescent students in sports and games is emphasized.

Through the theoretical analysis of literary sources and the study of educational practice in the conditions of the National Academy of Sciences, the criteria, indicators, education of moral and volitional qualities of middle school students by means of

sports games were determined and characterized. Cognitive criterion (knowledge about the education of moral-willed qualities; understanding of the effectiveness of sports games for the education of moral-willed qualities; understanding the purpose of playing football, volleyball, basketball, handball in the context of educating moral-willed qualities. Motivational criterion (adolescents' desire to educate moral-willed qualities, to overcome difficulties in the course of classes; interest in sports activities, sports traditions; practical criterion (ability to organize sports classes, ability to show moral qualities during classes; participation in sports and game activities and the ability to achieve the final goal by showing purposefulness, discipline, self-confidence; the ability to carry out assignments showing responsibility for oneself and the sports team.

It is noted that the method of education of moral and volitional qualities of primary school students in the conditions of NUS by means of sports games has been developed, which involves the combination of content, forms and methods that are effective in such a context, the implementation of appropriate organizational and pedagogical conditions, taking into account the specified criteria and indicators of the studied category.

Key words: primary school students, moral and volitional qualities, sports games, NUS

Постановка проблеми. Аналіз психолого-педагогічної літератури дав змогу встановити, що Нова українська школа передбачає виховання морально-вольових якостей як складових м'яких соціально-комунікативних компетентностей soft skills. З'ясовано, що аспектам виховання морально-вольових якостей підлітків саме у процесі занять спортивними іграми приділяється недостатньо уваги в сучасному освітньому середовищі. Також дослідження даної проблематики зумовлене поступовим зниженням в здобувачів загальної середньої освіти бажання відвідувати уроки фізичної культури та заняття зі спортивних ігор, відсутній інтерес до активної участі в різних видах спортивно-масової діяльності, що веде до неповноцінного фізичного й особистісного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз та узагальнення наукової літератури дає можливість зрозуміти, що заняття такими видами спорту як футбол, волейбол, баскетбол, гандбол мають значний виховний потенціал щодо формування морально-вольових якостей учнів основної школи. Слід зазначити, що означена проблема активно досліджується у сфері фізичного виховання та психології спорту. Відтак, останніми роками були здійснені такі дослідження: основи формування морально-вольових якостей здобувачів середньої освіти у процесі спортивно-ігрової діяльності (Д. Бінецький, М. Варій, І. Вітенко, Н. Касіч, Т. Кравченко, О. Крайнюк, В. Масол, С. Сога, М. Тимчик та інші), виховання волі в здобувачів вищої освіти засобами спортивних ігор, (М. Комісарик, А. Линник, М. Михайленко, М. Тимчик, Г. Чуйко та інші), вивчення проблем виховання морально-вольових якостей учнівської молоді засобами фізичного виховання (А. Артюшенко, Г. Грибан, І. Дудник, С. Захарков та інші). Вчені вважають, що заняття спортивними іграми займає значне місце в освітньому процесі учнів основної школи та позитивно впливає на формування морально-вольових якостей. Варто відмітити, вивчення спортивних ігор передбачено варіативними модулями навчальної програми з фізичної культури.

Мета дослідження. Розкрити зміст виховання морально-вольових якостей учнів основної школи засобами спортивних ігор в умовах НУШ

Виклад основного матеріалу дослідження. Вчені зазначають, що однією з найбільш актуальних проблем є виховання морально-вольових якостей здобувачів освіти у процесі занять спортивними іграми, виявлення зовнішніх та внутрішніх умов, які визначають їх свідому вольову поведінку. Дослідники вважають, що без ґрунтовного аналізу рівнів вихованості морально-вольових якостей учнів основної школи неможливо зрозуміти психологічний механізм та їх поведінку. Такі морально-вольові якості як рішучість, сміливість, цілеспрямованість, впевненість в собі є необхідними для особистісного зростання, активної участі учнівської молоді на заняттях з футболу, волейболу, гандболу, настільного тенісу, які регулюють перебіг усіх важливих психічних процесів. Також педагоги дійшли згоди, що подолання зовнішніх і внутрішніх труднощів під час виконання фізичних вправ сприяє формуванню морально-вольових якостей. При цьому варто наголосити, що у процесі виховання морально-вольових якостей учнів підліткового віку засобами спортивно-ігрової діяльності, варто здійснювати індивідуальний та диференційований підхід, систематизувати труднощі, які виникають під час занять [5; 7].

Аналіз наукових доробок Ю. Зайцевої, І.Тараненко, С.Новіка засвідчили, що для досягнення поставленої цілі, спортивної мети, юнакам необхідно формувати ключові морально-вольові якості. Вчені переконані, що ефективність формування морально-вольових якостей юних волейболістів залежить від умілої організації освітнього процесу. Виховання таких якостей як сміливість, рішучість, дисциплінованість, впевненість в собі, самостійність залежить від використання педагогами індивідуального та групового (командного) підходу. При цьому, під час спортивно-ігрової діяльності слід добирати фізичні вправи, виконання яких змушує учнів основної школи долати труднощі, дотримуватися правил та дисципліни; сприяти розвитку почуття дружби, колективізму, поваги до суперників, спортивних традицій школи тощо [2].

Актуальною у контексті дослідження є позиція української вченої В. Масол, яка вважає, що заняття з гандболу на уроках фізичної культури викликає інтерес в учнів основної школи, оскільки учні мають змогу реалізувати свої потреби, проявити стратегічне мислення, творчість. Разом з тим, послідовність виконання фізичних вправ, характер ведення гри в захисті та нападі сприяють активній участі здобувачів загальної середньої освіти в освітній діяльності щодо досліджуваного феномену. Під час гри в гандбол учні можуть досягати поставлених цілей, розвивали фізичні показники та морально-вольові якості, набути спеціальних вмінь та навичок, необхідні в майбутній професійній діяльності тощо [4; 6].

Вчені вважають, що під час виховання морально-вольових якостей учнів основної школи засобами волейболу варто педагогам й тренерам використовувати дієві освітні методи: метод виконання фізичних вправ, переконання, створення ситуацій успіху, метод змагання, створення проблемних ситуацій та інші [3; 8; 11].

У руслі нашого дослідження заслуговують на увагу погляди В. Товта який вважає, що використання спортивних ігор як засобу виховання позитивно впливає як на фізичні, так і на морально-вольові якості учнівської молоді. Дослідником

відмічено, що освітній та тренувальний процес, який включає в себе ігри, дає можливість виконувати значну кількість різноманітних (достатньо складних) рухів, що сприяє розвитку сили, координації рухів та гнучкості.

Досліджуючи проблему виховання морально-вольових якостей учнів основної школи Я. Шматко, В. Луценко, Д. Пігуль відмічають, що у процесі виховання морально-вольових якостей учнів основної школи засобами фізичної культури необхідним є покращення в учнівській молоді знань та розуміння про виховання впевненості у собі, рішучості, самостійності та інших. Також вчені зазначають про важливість формування в учнів основної школи усвідомленого бажання займатися спортивно-ігровою діяльністю, формування готовності підлітків досягати мети у процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності через прояв морально-вольових якостей, що допомагає долати перешкоди на шляху до досягнення мети [10].

Шляхом теоретичного аналізу літературних джерел та вивчення освітньої практики в умовах НУШ визначено та схарактеризовано критерії, показники, вихованості морально-вольових якостей учнів середніх класів засобами спортивних ігор.

Пізнавальний критерій визначався за такими показниками: знання про виховання морально-вольових якостей (цілеспрямованість, дисциплінованість, впевненість в собі); розуміння ефективності засобів спортивних ігор щодо виховання морально-вольових якостей; розуміння учнями основної школи мети занять футболом, волейболом, баскетболом, гандболом у контексті виховання морально-вольових якостей.

Мотиваційний критерій визначався за наступними показниками: бажання підлітків виховувати морально-вольові якості (цілеспрямованість, дисциплінованість, впевненість в собі), долати труднощі у процесі занять футболом, волейболом, баскетболом, гандболом; інтерес до спортивно-ігрової діяльності, спортивних традицій; бажання брати участь в різних командних видах спорту.

Практичний критерій визначався за такими показниками: здатність організувати заняття з спортивних ігор, вміння проявляти морально-вольові якості у процесі занять футболом, волейболом, баскетболом, гандболом; участь у спортивно-ігровій діяльності й уміння досягати кінцевої мети проявляючи цілеспрямованість, дисциплінованість, впевненість в собі; здатність виконувати доручення проявляючи відповідальність за себе та спортивний колектив.

Відповідно нами розроблено *методику* виховання морально-вольових якостей учнів основної школи в умовах НУШ засобами спортивних ігор, що передбачає поєднання дієвого у такому контексті змісту, форм та методів, реалізацію відповідних організаційно-педагогічних умов з урахуванням уточнених критеріїв та показників досліджуваної категорії.

Висновки. Для досягнення мети дослідження, виконання завдань, нами здійснено аналіз психолого-педагогічної літератури, навчальних програм з фізичної культури; вивчено виховний вплив спортивних ігор у процесі занять в закладах загальної середньої освіти; розроблено критерії та показники оцінювання рівнів вихованості морально-вольових якостей учнів середніх класів засобами спортивних ігор в умовах НУШ. Отже, встановлено, що виховання морально-вольових якостей учнів основної школи у процесі занять спортивними іграми в умовах НУШ є актуальною науковою проблемою й потребує уточнення нового змісту, добору дієвих методів, педагогічних умов з врахуванням інтересів сучасних здобувачів середньої освіти. Волейбол, футбол, баскетбол, гандбол в закладах загальної середньої освіти є дієвими засобами виховання цілеспрямованості, дисциплінованості, впевненості в собі та інших морально-вольових якостей.

Література

1. Діхтяренко, З. М. (2008). Виховання наполегливості учнів загальноосвітньої школи засобами ігрової діяльності : методичні рекомендації. К.: Наук. світ, 2008. 41 с. Бібліогр.: с. 41.
2. Зайцева Юлія, Тараненко Ірина, Новік Сергій. Роль та місце занять волейболом у формуванні особистості юних спортсменів. *International Science Journal of Education & Linguistics*. Vol. 2, No. 2, 2023, pp. 74-80. doi: 10.46299/j.isjel.20230202.09
3. Линник, А., Кудак, В., & Кротов, Г. Формування морально-вольових якостей в здобувачів вищої освіти засобами гандболу та волейболу. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*, (3К(176)), 292-295. [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.3K\(176\).63](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.3K(176).63)
4. Масол В.В. Виховання рішучості старшокласників у процесі занять фізичною культурою : дис. ...д-ра філософії: 011 освітні, педагогічні науки. Київ, 2023. 255 с.
5. Масол, В., & Линник А. М. Виховання рішучості в учнівській та студентській молоді у процесі спортивно-оздоровчої діяльності. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*, 2023 7(167), 115-118. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.7\(167\).22](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.7(167).22)
6. Павлюк, І. С. (2008) *Організаційні основи розвитку ігрових видів спорту в Україні (на прикладі гандболу)*. (Дис. канд. наук). Національний університет фізичного виховання і спорту України.
7. Попович, О. П. (2013). Спортивні ігри як засіб виховання фізичних якостей старшокласників (на прикладі гандболу). *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 5 (31), 169–176.
8. Тимчик, М. В. (2009). Виховання фізичної культури учнів у процесі ігрової діяльності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія. Педагогічні науки : реалії та перспективи*, 14, 237–240.
9. Товт В. Формування морально-вольових та психологічних якостей у гімнастів засобами рухливих ігор на початкових етапах тренувального процесу/ Валерій Товт, Ангеліна Микуличинська//Професійні компетентності фахівців фізичної терапії та ерготерапії: інноваційні підходи: матеріали ІІ науково-практична конференція з міжнародною участю (м. Ужгород 21 – 22 жовтня 2021 р.). Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2021. С.89-92.
10. Шматко, Я., Луценко, В., & Пігуль, Д. Виховання морально-вольових якостей учнів основної школи під час занять фізичною культурою. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*, 2024. 3К(176), 520-523. [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.3K\(176\).117](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.3K(176).117)

11. Masol V. Metody i kryteria pielęgowania determinacji uczniów szkół starszych w procesie uprawiania kultury fizycznej. Knowledge education law management nauka oświata pravo zarządzanie. 2023. Vyp. 1(53)23.S. 13-17

References

1. Dikhtiarenko, Z. M. (2008). Vykhovannia napolehlyvosti uchniv zahalnoosvitnoi shkoly zasobamy ihrovoi diialnosti : metodychni rekomendatsii. – K.: Nauk. Svit. 41 s. Bibliohr.: s. 41.
2. Zaitseva Yuliia, Taranenko Iryna, Novik Serhii.(2023). Rol ta mistse zaniat voleibolom u formuvanni osobystosti yunyh sportsmeniv. International Science Journal of Education & Linguistics. Vol. 2, No. 2, pp. 74-80. doi: 10.46299/j.isjel.20230202.09
3. Lynnyk, A., Kudak, V., & Krotov, H. (2024). Formuvannia moralno-volovykh yakosteï v zdobuvachiv vyshchoi osvity zasobamy handbolu ta voleibolu. Naukovyi chasopys Ukrainkoho derzhavnogo universytetu imeni Mykhaila Drahomanova, 3K(176), 292-295. [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.3K\(176\).63](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.3K(176).63).
4. Masol,V.V. (2023). Education of determination of high school students in the process of physical education. Extended abstract of PhD thesis.Kyiv, 2023. [in Ukrainian].
5. Masol, V., & Lynnyk A. M. (2023). Vykhovannia rishuchosti v uchnivskoi ta studentskoi molodi u protsesi sportyvno-ozdorovchoi diialnosti. Naukovyi chasopys Ukrainkoho derzhavnogo universytetu imeni Mykhaila Drahomanova, 2023 7(167), 115-118. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.7\(167\).23](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.7(167).23)
6. Pavliuk, I. S. (2008). Orhanizatsiini osnovy rozvytku ihrovyykh vydiv sportu v Ukraini (na prykladi handbolu). (Dys. kand. nauk). Natsionalnyi universytet fizychnoho vykhovannia i sportu Ukrainy.
7. Popovych, O. P (2013). Sportyvni ihry yak zasib vykhovannia fizychnykh yakosteï starshoklasnykiv (na prykladi handbolu). Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii, 5 (31), 169–176.
8. Tymchuk, M. V. (2009). Vykhovannia fizychnoi kultury uchniv u protsesi ihrovoi diialnosti. Naukovyi chasopys Natsionalnogo pedahohichnogo universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii. Pedahohichni nauky : realii ta perspektyvy, 14, 237–240.
9. Tovt V. (2021). Formuvannia moralno-volovykh ta psykhologichnykh yakosteï u himnastiv zasobamy rukhlyvykh ihor na pochatkovykh etapakh trenuvalnogo protsesu/ Valerii Tovt, Anhelina Mykulychynska//Profesiini kompetentnosti fakhivtsiv fizychnoi terapii ta erhoterapii: innovatsiini pidkhody: materialy II naukovo-praktychna konferentsiia z mizhnarodnoiu uchastiu (m. Uzhhorod 21 – 22 zhovtnia 2021 r.). Uzhhorod: DVNZ «UzhNU», S.89-92.
- 10.0 Shmatko, Ya., Lutsenko, V., & Pihul, D. (2024). Vykhovannia moralno-volovykh yakosteï uchniv osnovnoi shkoly pid chas zaniat fizychnoiu kulturoiu. Naukovyi chasopys Ukrainkoho derzhavnogo universytetu imeni Mykhaila Drahomanova, (3K(176), 520-523. [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.3K\(176\).117](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.3K(176).117).
11. Masol V.(2023). Metody i kryteria pielęgowania determinacji uczniów szkół starszych w procesie uprawiania kultury fizycznej. Knowledge education law management nauka oświata pravo zarządzanie. Vyp. 1(53)23.S. 13-17

DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.9\(182\).38](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.9(182).38)
УДК 796.03:796 [685.6]

Сергієнко В.М.
доктор наук з фізичного виховання та спорту,
професор кафедри фізичного виховання і спорту
Сумського державного університету м. Суми
<https://orcid.org/0000-0001-5310-4346>
Стасюк Р.М.
кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
доцент кафедри фізичного виховання і спорту
Сумського державного університету
м. Суми
<https://orcid.org/0000-0001-6357-6515>

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ

Ефективність управління тренувальним процесом висококваліфікованих спортсменів багато у чому зумовлено раціональною програмою діагностики функціональної підготовки спортсменів, яка передбачає використання педагогічних і медико-біологічних методик, для отримання оперативно необхідної інформації. Зовнішнє дихання цілком може лімітувати розвиток витривалості, яка знаходиться у прямій залежності не лише від кисневої транспортної здатності крові, кардіореспіраторної продуктивності, потужності систем тканинного дихання, але і від ступеня васкуляризації м'язів та досконалості регуляторних механізмів. Усе більш актуальним напрямком стає пошук нових тренажерних пристроїв і комп'ютерних програм контролю функціональної підготовки, що сприяють підвищенню ефективності тренувального процесу в багаторічній підготовці спортсменів. У зв'язку з цим важливо проведення огляду існуючих тренажерних пристроїв для респіраторної системи дихання спортсменів. Об'єктами аналізу стали наступні тренажери дихальної системи: «POWER breath», «Expand-A-Lung», «VENT Filtration Breathing Trainer», «Ultrabreath», «Breather», «Airofit», «O2 Trainer», «PowerLung Trainer PLT-K100», «Aduro Sport Adurance Breathing Exercise Device», «BreatheEasy», «New Breath». Сучасним вимогам відповідає неінвазивний аналізатор формули крові «Noninvasive Hemogram Analyzer», ергоспірометричний комплекс «Oxuson Pro».